

Lelkészek áttelepítése és az egyházak ügyei

A Szlovák Telepítési Hivatal 1947. július 16-án átnyújtotta az áttelepítendő lelkészek első csoportjának (32 személy) jegyzékét. Áttelepítésükre június 20-án került volna sor. Azonnal felismertem a kérdés horderejét. A magyarság tömegei az az értelmiség többségét már elveszítették, mert az állami tisztviselők, a tanítók, sőt a szabad foglalkozású értelmiségiek is a két esztendő folyamán kényszerből – részben fizikai, részben erkölcsi (létfenntartás, gyermekek neveltetése, stb.) kényszerből – többségükben már elhagyták Csehszlovákiát. A magyarság tömegét alkotó falusi magyarság mellett 1947 júliusában már majdnem kizárólag lelkészeik tartottak ki. A lelkészkedő papság elvesztésével a magyarság helyzete tragikussá vált volna. A papság áttelepítésének megakadályozása végett tehát minden lehetőt elkövettem. Felhívtam a szlovák egyházi főhatóságok (Kmeťko nyitrai érsek és Lazik nagyszombati apostoli adminisztrátor, akkor még vikárius generális) figyelmét arra, hogy a többségében még majdnem színmagyar egyházközségek pasztorációja a magyar lelkészi kar maradását kívánja. Egyházi előadóm a prágai apostoli nunciatúrán, illetve a magyar püspöki karon keresztül közvetve az apostoli szentszéknél is közbenjárást kért. Ez alatt a csehszlovák Telepítési Hivatal, bár a külön lelkészi szerelvény indításának tervétől tiltakozásom és merev elutasító magatartásom következtében elállt, egyes szerelvényekbe megkezdte a lelké-szek személy szerinti beosztását. Így pl. az egyik komáromi szerelvénybe notifikálták dr. Lestár István komáromi prépost plébánost. Intervenciómra a szlovák Telepítési Hivatal elnöke, dr. Čech János azt válaszolta, hogy állampolitikai okokból feltétlenül ragaszkodik dr. Lestár azonnali áttelepítéséhez, és utasította a csehszlovák tagozatot, hogy nevezettet akár egyoldalúan is rakják be. Ügye csak akkor nyert megnyugtató rendezést, amikor azt Kormánybiztos Úr a politikai bizottság ülésén felhozta, és a magyar tagozatnak sikerült a csehszlovák tagozattal azt a megoldást elfogadtatni, hogy a lelkészek áttelepítésére akkor kerül, éspedig mindig csak esetenként sor, ha az egyes egyházközségek többsége már áttelepült. A magyarság szempontjából így pozitív eredményt ért el hivatalom, mert mind ez ideig egyetlen lelkész sem kényszerült áttelepülni.

Sajnos, az állandó zaklatástól lelkiileg már felőrölve a lelkészi kar (elsősorban a ref. egyház lelkészeinél volt ez tapasztalható, mit érthetővé tesz a papság szomorú anyagi helyzete, mit ők mint családosok nehezebben tudnak elviselni, a gyermekek neveltetésének szinte leküzdhetetlen gondja stb.) számos tagja önkéntesen kérte áttelepítését. Ennek a menekülésszerű hangulatnak megszüntetése érdekében egyházi előadóm részt vett a katolikus és a református lelkészi kar komáromi gyűlésein, és ezeken a magyar kormány által kivívott nagy elvi sikernek biztosítására hívta fel őket. Eljárt a magyarországi katolikus, református és evangélikus egyházi főhatóságoknál is, hogy az elhelyezkedésért hozzájuk

fordulókat utasítsák el, mert áttelepítésüket rendszerint azok szokták kérni, akik már biztosították Magyarországon állásukat. A hivatalomat áttelepítésük iránti kérelmükkel felkereső lelkészekkel szemben igen nehéz volt a helyzetem, mert kérelmük az egyének és az egyes családok szempontjából valóban teljesen megindokolt volt. Mégis el kellett őket utasítanunk a magasabb szempontok érvényesítése miatt. Tekintettel azonban arra, hogy egészen hősi fokon álló áldozatot senkitől sem kívánhattunk, a lelkészi kar – elsősorban a családos protestáns lelkészek – súlyos anyagi helyzetének könnyítése érdekében szorgalmaztuk azt a magyar-csehszlovák vegyes bizottság magyar tagozatához tett javaslatunkkal, hogy a csehszlovák kormány által a magyar közalkalmazottak számára biztosított létminimum kifizetésének kötelezettségét a lelkészi karra is terjesszék ki.

(...)

c) A szlovákiai magyar evangélikusság kérdése

(Hivatalom evangélikus lelkész előadójának jelentése alapján)

Megbízott előadóm meglátogatta a Kassa-Losonc közötti magyar evangélikus egyházközségeket.

Jelentése szerint Szlovákiának ezen a részén lakik az evangélikusság zöme: Gömörben egymás mellett sorakoznak az egyházközségek. Ezzel magyarázható meg, hogy ha térbelileg el voltak is választva egymástól, lelkileg mégis együvé tartoztak. Különösen a 20 év alatt kovácsolódtak egygyé. Sajnos a régi gyülekezetekre ebből a szempontból is alig lehet ráismerni.

Ahol azelőtt az egyöntetűség, a közösség s az egyformaság jellemezte a gyülekezeteket, most az átvonult vihar után ez az egység megszakadt, sőt a hívek közötti együttérzés is megbénult. Nincs gyülekezeti összetartozás, mert a bizonytalan jövő szétszaggatja a lelki kapcsokat is. A templom nem összetartó erő többé, hiszen nem tudják, mikor kell elhagyniok, és így csak egy röpke megpihenésnek és erőgyűjtésnek a helye. A hívő lelkek nagy megrázkódtatáson mentek keresztül, a kitelepítés és a deportálás sok kérdést vetett fel a mindent megérteni és tudni akaró ember lelkében. A jelenleg még otthonukban élők lelkében is felzúg a magyarság megoldatlan helyzetének a kérdése. A reszlovakizáció lassan ölő szű az emberek lelkében. Azért, hogy megmaradhassanak otthonukban, megtagadták önmagukat, és tövissel lelkökben, vérző lelkiismerettel várják életük jobbra fordulását. Szinte megható az egyik lelkész esete, aki nagy szerencsével legyőzte az eléje tornyosult nehézségeket, visszamenőleg is megkapta a fizetését, a mintegy 52.000 Kčs-t. Szemlesütve mondta: „Szégyenkezem, mert judáspénzt vettem a kezembe.” Az elért eredmény megalégedés és öröm helyett nyugtalanságot és fájdalmat okozott. Ez a példa csak annak a bizonyítására szolgál, hogy a Sajó-parton élő magyar evangélikusság szívében kivétel nélkül fájdalom és bizonytalanság lakozik és ez a fájó bizonytalanság rányomja bélyegét az egész lelki (egyházi) életükre is.

I. Az egyházközségek helyzete, asszerint, hogy milyen alakban tombolt rajtuk keresztül a kegyetlenség vihara, különböző. Előadóm meglátogatta Tornaalja, Sajógömör, Gömörpanyit, Kuntapolcza, Jolsva, Rozsnyó, Rimaszom-bat, Pádár, Losonc és Kassa anyagyülekezeteket, valamint Lekenye, Csoltó, Beretke, Lőkös és Csucsom leány-egyházakat.

a) Az áttelepítés Gömörpanyitot, Kassát, Rimaszom-batot és Pádárt érintette legérzékenyebben. A gömörpanyiti anyaegyházat, azt lehet mondani, teljesen felszámolták. 183 lelket, az egyházközségnek több mint a felét telepítették ki. Az ottmaradtak szegény sorsú, inkább vidéken foglalkoztatott kőművesek és napszámosok, akik nem képesek a megfogyott egyházközséget új életre kelteni. A betelepültek nem evangélikusok, és így az egyházközség széthullását csak elősegítik. Kassán szintén sok az áttelepülő, 200 lélek, de erről az oldalról nem érte pótolhatatlan veszteség az egyházközséget. Ez csak a gyülekezet 10 %-a. Ugyanez a helyzet Rimaszombatban is, ahol 1.500 lélek közül 101 lelket telepítettek ki.

Pádárt szintén érzékeny veszteség érte. Jobb módú hívei közül 95 hagyta el gyülekezetét.

b) A deportálás szintén a Sajó-menti egyházközségeket sújtotta legjobban. Ott Sajógömör vezet: 155 lelkét hurcolták el a múlt télen Csehországba. Egy részük már hazatért, mindenükből kifosztottan, a régi családi otthonnak csak a romjait találták meg. Visszamaradt vagyonkájukat elveszítették. Ingóságait, jószágait mások tulajdonították el. Házukba új lakók költöztek. Az embertelenség kegyetlenségének ők a legszánalomraméltóbb áldozatai. És mégis, ha arcukon ottmaradt az átélt borzalmak nyoma, lelkük megerősödött, és most tudták meg igazán, hogy ők magyarok, és a magyarok útja csak a szenvedéseken keresztül vezethet a boldogabb jövő felé.

Gömörpanyitot a nagyarányú kitelepítés előtt a deportálás sem kerülte el. Az anyaegyházból 21, a filiáiból 94, Lőkösből 22 lelket hurcoltak el. Itt kell megemlítenem azokat a kegyetlenségeket is, amikor 1945 nyarán Rimaszombatból, Tornaljáról 50 kg-os csomagokkal rakták ki híveinket a határra, s mindenüket elvesztve, hetekig laktak a lénártfalvi híd alatt.

c) A fehérleposok, az áttelepülésre kijelöltek száma aránylag nem nagy. A legtöbb fehérlepos Kassán van 500, az eredeti magyar gyülekezet egynegyed része. Nagyobb az arányszám Kuntapolcán, ahol 500 lélek közül 150 van kitelepítésre kijelölve. Rozsnyó filiáival szintén az elsők közé sorakozik, amikor 1.000 (filiákban 1.300) lélek közül 250 (filiákban 150) fehérlepos van. A többi egyházközségekben elenyésző a telepítésre kijelöltek száma. Rimaszombatban 100, Sajógömörön 48, Gömörpanyiton 17, Pádárban 36 és Szepsiben 26 közül 10. Gömörpanyit filiáiban (Lekenye, Sajótiba, Beretke, Csoltó, Melléte, Özörény) nincs fehérlepos, de annál több a háborús bűnös (VIII. cikk)

A fehérnaposok különféleképpen ítélik meg helyzetüket. Vannak, akik látva a sok szenvedést, örömmel gondolnak arra a pillanatra, amikor elhagyhatják megaláztatásuk és szenvedésük helyét. A rémület megölte szívükben mindazt a sok szépet, amit az otthon iránti szeretet és ragaszkodás kitörölhetetlen színekkel festett oda. Tisztában vannak helyzetükkel, tudják mi vár rájuk... s ezért csak egy kiút van számukra: új életet kezdeni, új otthonban, magyarnak maradni, s ha kell, vállalni az ezzel kapcsolatos nehézségeket. Akikhez nem jutott még el a deportáltak és a többi szenvedő jajkiáltása, azok félve gondolnak az áttelepítésre, s minden óhajuk, hogy tovább maradhassanak az ősi rögön. Az olyan sokszor irigyelt fehérnapostól szívesen szabadulnának, mert jelenleg még nincs borzasztóbb gondolat számukra, mint elszakadni apai örökségüktől.

d) A reszlovakizáltak, akik maguk akarták megoldani nehéz helyzetüket, nem találták meg azt, amit cselekedetükkel el akartak érni. Amikor a deportáltak helyzetéről azt mondtam, hogy ezek a legszázalomraméltóbb áldozatok, akiket testileg a szenvedések összetörtek, egyúttal azt is mondhatom, hogy ugyanazok az emberek lelkiileg megerősödtek, mert hittel, s emelt fővel tudják vállalni a magyarságra zúdult nehézségeket. S ez az öntudatos bizonyágtétel, mint éles tör járja át azok szívét, akik meg akartak alkudni a helyzettel. Békét kerestek, s éppen azt veszítették el, amikor eldobták maguktól legdrágább kincsüket, lelki békességüket.

Ők a legszázalomraméltóbb áldozatok. Bizonytalanul és szégyenkezve közelednek, de jönnek, mert nem hagyott békét nekik, mert űzi őket a lelkiismeretük. Beszélnek és mosakodnak! Akkor nem volt más megoldás, most már másképp cselekednének. Félnék és remegnek, mert látják, hogy a reszlovakizáció a kitelepítésnél semmit sem jelent. Akinek mennie kell, az akkor is megy, ha reszlovakizál. Tornalján éppen akkor osztották ki az elfogadott reszlovakizáltak dekrétjeit, amikor előadóm ott járt. Újabb csalódás. Most már nem kellene. Csak a népszámlálásnál voltak jók, s mint a kicsavart és végleg elhasznált citromot, félredobják őket, nem törődve azzal, hogy ezek a szegény áldozatok nemzetiségükkel váltak akkor, amikor csakis eszerint mérik az embereket. „Mi lesz velünk?” „Hogy ítélik meg a magyarok cselekedetünket?” A súlyosabbnál is súlyosabb kérdések nem hagyják nyugodni áldozataikat.

e) A nem zaklatott egyházközségek száma nem nagy. Alig van gyülekezet, amely elkerülte volna a szenvedést. Talán Hosszúszó az, ahol sem kitelepítés, sem deportálás nem volt, sőt kitelepítésre sincsenek jelölve hívei. Jolsva azáltal kerülte el a zaklatásokat, hogy egyszerűen szlovák gyülekezetté változott. 1938-ban 95% volt hívei közül magyar anyanyelvű, ma csak 5 család maradt meg magyarnak. Ennek az 5 családnak azután tarthatatlan a helyzete.

II. A lelkészek helyzete sem más, mint a gyülekezeteké. Ők is végigélték a megpróbáltatások minden nehézségét. És a megpróbáltatás tovább tart. Egyikük sem tudja, mit hoz számukra a holnap. Némelyikük a legnagyobb nyomorban tengődik. A megígért államsegélyt a mai napig sem kapták meg, így kizárólag az elszegényedett gyülekezetekre vannak utalva. A számukra érkezett külföldi pénzsegélyt is csak kikötéssel kapták meg. Nyilatkozatot kellett aláírniuk, hogyha megkapják az államsegélyt, akkor a felvett 3.000 Kčs-t visszafizetik az egyetemes egyháznak, de a többi, elsősorban az ő szá-mukra érkezett élelmiszersegélyekből is kisemmizték őket. A velük szemben fenálló követelések azonban folyton nőnek. Visszamenőleg követelik tőlük, a 6 évre is Bytový Fond tagságát, holott ebben az időben más hatóság szolgálatában tettek eleget enemű kötelességeiknek.

De nemcsak anyagilag mentek tönkre az évek hosszú során! Náluk még borzasztóbb lelki válságot idézett elő a helyzet erőszakos megoldása. Nagyobb részük, félve a nehéz magyarországi elhelyezkedéstől, reszlovakizált. Tettüket azzal is próbálják magyarázni, hogy őrállóként maradtak meg megtépzott gyülekezeteikben. Ezek tehát maradni szeretnének. Csak 2 lelkész (a saji-gömöri és a rimaszombati) vállalta minden körülmények között a magyar sorsot.

III. A gyülekezeti élet az eddig felsoroltakból: a gyülekezetek és a lelkészek nehéz helyzetéből adódik. A bi-zonytalanság nyomja rá bélyegét a gyülekezetek belső lelki életére is.

Egyedül az istentisztelet az, ami összeköti őket. Más összejövétel nincs. Itt is kockázattal gyűlnek össze a magyar nyelvű istentiszteletekre. A püspöki hivatal, felsőbb rendeletekre hivatkozva, betiltotta a magyar nyelvű funkciókat. Így hát nem csoda, ha megelégednek a vasárnapi igehirdetéssel, hiszen a hétköznapi összejöveteleket államellenes cselekedeteknek nyilvánítanák. Az egyik városban úgy oldják meg a bibliaórák tartásának kérdését, hogy a lelkész irányítása mellett, de az ő jelenléte nélkül, mindig más családnál tartják az összejöveteleket.

De a vasárnapi istentiszteletek elvégzése is nehézségeket okoz, különösen a városokban, ahová mint főistentiszteleteket, bevezették a szlovák nyelvűeket. Kassán, Rozsnyón, Tornalján, Rimaszombatban a szlovák istentiszteletre „korábban” jövők ott várják a templom ajtajában a magyar istentiszteletekről jövő híveket, s a reszlovakizáció, kitelepítés elbírálásában ezt a szempontot veszik figyelembe. De ez sem rémíti el törhetetlenségüket. Rozsnyón 350-400 lélek látogatja a magyar istentiszteleteket, a szlovákot alig 40. Tornalján, Rimaszombatban is kedvezőbb a helyzet a mi szempontunkból. Kassán is kitartanak a hívek, habár a beözönlött szlovákság elsöpri a megritkult magyar sorokat. Itt említem meg, hogy az egyházi hatóságok állandó nyomást gyakorolnak az egyházközségekre, hogy a háború által megrongált templomaikat, épületeiket javítsák meg.

Még nagyobb fájdalom szorítja el a szemlélő szívét akkor, amikor a

gyülekezetek jövőjére gondol, s amikor parlagon látja heverni annak a sok-sok magyar gyereknek a lelkét. Nemcsak a nyelv idegen, hanem idegen a lélek is. Lelkészeink nem taníthatják a hittant, mert nincs meg a megbízhatóságuk. S így végig az egész vonalon nincs rendszeres hittantanítás, mert a gyermekektől távolálló tanítók nem csinálnak ebből lelkiismereti kérdést.

Hogy a vallásos élet mennyire veszítette el igazi lényegét, s mennyire lett a nemzetiség és a világi érdekek ki-szolgálójává, arra csak egy példát említek. A múlt év de-cemberében temették el a losonci egyházközség hosszú éveken át működő lelkészét, Kuszi Emilt. Magyar gyülekezet magyar lelkésze! És mégis a temetésen nem hangzott el egyetlen magyar szó sem. Csak akkor, amikor a hivatalosak szétoszlottak, a sír köré sereglett egy kis csoport, s az elnyomott lelkek mélyéből utat törve felhangzott a magyar Miatyánk.

„Szerdán kézbesítették ki Füleken Rajman Gyula szabómesternek a kiutasító végzést. Az őslakos magyar ember, akinek minden ivadéka Füleken született és élt, nem tudott megválni az ősi rögtől. Kiment a szőlőhegyre és egy barackfára felakasztotta magát. A tragikus véget ért magyar embert, aki politikával sohasem foglalkozott és az első Csehszlovákia idején is csupán kulturális téren tevékenykedett, a község magyar lakói néma részvétellel kísérték ki utolsó útjára. A temetésén a Národny Východ magyar imát és gyászéneket nem engedélyezett.

Füleken minden hitfelekezete magyar papjának távoznia kellett.

A Ferenc-rendi kolostor tagjai közül Vilmos atyát szamaras kocsira ültették és gúnykacaj közepette tették át a határon. Vilmos atya a múlt esztendő őszén a füleki és ragyolci hegyekben partizánalakulatokat szervezett, amelyekkel eredményesen szállott szembe a német hordákkal.

„A szlovákok tovább folytatják a magyarok kiutasítását. Most egy hosszú gömörmezei lista jutott a kezünkbe. Ezeknek a magyaroknak 15 perc alatt kellett lakásukat elhagyni. Mindössze egy télikabátot, egy-egy rend alsófehérneműt, egy pár cipőt vihettek magukkal. Lakásukat lepecsételték, de másnap már új lakókat telepítettek a házakba. Rimaszombaton (sic!) a családokat az lpartestület nagytermébe gyűjtötték, majd reggel vasútra rakták őket és kiutasítási végzessel áttették őket a határon. A kiutasítottak jómódú emberek és családjaik sok száz éve élnek ezen a tájon és mielőtt kiutasították volna őket, a szlovákok megnézték a telekkönyveket.”

„A magyarországi határon már hetek óta élnek a gömöri kiutasítottak. Három-négyhónapos csecsemőktől a 85 éves aggastyánig. Esőnek, szélnek, éjjeli hidegnek kitéve tengődnek. Eleinte a szlovákok elnézték,

hogy a kiutasítottak szlovákiai hozzátartozói otthonról éllemezék a kiutasítottakat. Ezt most megszüntették, sőt azt sem engedik meg, hogy a szlovák határon belül fekvő kúthoz mehessenek. Az egykori jómódú rimaszombati, rozsnyói magyar polgárok most arra kényszerülnek, hogy a földről répát, krumplit, kukoricát egyenek. Az utóbbi napokban a határon való áttétel szünetel ugyan, most azonban az a gyakorlat, hogy a nagyobb városokból, Rimaszombatból, Losoncról, Rozsnyóról, Léváról és más nagyobb városok-ból a környező falvakba kergetik ki a magyar lakosságot, hogy így jussanak a magyarok vagyonához. Sok százan senyvednek a rimaszombati börtönökben, Tiszolcon, Hacsón, Nyustyán, ahol kényszermunkatáborokban dolgoznak...”

„A Rimaszombatban megjelenő Národný front, a kerületi nemzeti tanács hivatalos lapja 1945. szeptember 30-i számában megírja, hogy Rimaszombat házainak falain falragaszok láthatók a következő szöveggel: Borbélyok, figyelem! Pályázat! A partizán szövetség kerületi csoportja hajnyírásra állandó elfoglaltsággal pályázatot hirdet. Fizetés nemzeti kötelesség! Felek: Mindazok, akiket nyilvános helyeken, vagy az utcákon magyar beszéd miatt őrizetbe vesznek. Ezen rendelet radikális végrehajtásáért: A partizán szövetség kerületi csoportja.